

346
24

OP DE DREMPEL VAN DE SOCIOLOGIE

REDE

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING VAN HET
AMBT VAN GEWOON HOGLERAAR IN DE EMPIRISCHE SOCIOLOGIE
AAN DE KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN
OP VRIJDAG 12 FEBRUARI 1960

DOOR

Dr. E. J. LEEMANS

DEKKER & VAN DE VEGT N.V. NIJMEGEN - UTRECHT

OP DE DREMPEL VAN DE SOCIOLOGIE

REDE

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING VAN HET
AMBT VAN GEWOON HOOGLERAAR IN DE EMPIRISCHE SOCIOLOGIE
AAN DE KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN
OP VRIJDAG 12 FEBRUARI 1960

DOOR

Dr. E. J. LEE MANS

DEKKER & VAN DE VEGT N.V. NIJMEGEN - UTRECHT

*Hoogwaardige Excellenties en
Heren Bestuurderen van de Sint-Radboudstichting,*

Mijne Heren Curatoren,

*Mijne Dames en Heren Professoren, Lectoren, Docenten en
Assistenten van deze Universiteit,*

*Dames en Heren Studenten,
en voorts Gij allen die door Uw aanwezigheid blijkt geeft van Uw belangstel-
ling.*

Zeer gewaardeerde Toehoorders,

Wie zich vandaag als socioloog aanmeldt in de maatschappij, wordt dikwijls – wellicht al te vaak – geconfronteerd met een vraag, hem door collega's academici niet-sociologen voorgelegd nagenoeg in deze bewoording: „maar wat is nu eigenlijk die sociologie?” Ik wil nu niet beweren, dat ook de beoefenaars der empirische sociologie zèlf deze vraag niet zouden stellen. Maar ik geloof niet, dat iemand het rethorische karakter van voornoemde vraag in twijfel zal trekken. De arme socioloog is het in de meeste gevallen niet alleen niet gegund – het is hem ook niet mogelijk, een antwoord op de gestelde vraag te geven; een antwoord wordt meestal blijkbaar ook niet verwacht. Toch wil het volgende betoog juist op deze vraag inhaken.

Persoonlijk heb ik mij dikwijls afgevraagd, waarom juist de socioloog vaak met deze vraag wordt geconfronteerd. In gelijkaardige omstandigheden zou immers een econoom, een psycholoog en de andere beoefenaars van de mens-wetenschappen evenzeer het antwoord schuldig blijven!

En toch mag het wel typisch heten, dat onder voornoemde deskundigen deze vraag niet meer wordt gesteld. Zij hebben elkaar blijkbaar als gelijkwaardigen aanvaard. Waarom wordt dan wel deze vraag nog steeds gericht tot de socioloog?

Ik kan mij voorstellen, dat vòòr enkele decenniën ook de psycholoog en de econoom in een gelijkaardige rethorische situatie verkeerden. Dit keer zijn de sociologen de jongsten in de rij der academische wetenschappen. Dus...

Nochtans is het reeds ruim honderd jaar geleden, dat Auguste Comte stierf, de man die het idee, ja in zekere zin de wetenschap, *sociologie* lanceerde. Zo jong is deze wetenschap dan toch ook weer niet!

Bovendien zou het niet helemaal correct zijn te stellen, dat collega's-niet-sociologen enkel terwille van de jeugd van de sociologie steeds weer nieuwsgierig zijn naar een bepaling van deze wetenschap. Ik geloof inderdaad, dat deze vraagstelling moet bezien en verklaard worden tegen de achtergrond van iedere persoonlijke ervaring met en mening over de sociale werkelijkheid.

Wij staan nu eenmaal in een wereld waarin wij dagelijks met de z.g. sociale werkelijkheid, de mensen-onder-elkaar, geconfronteerd worden, en over sociale problemen hebben wij allen nagedacht, wellicht hebben wij zelfs geholpen bij het zoeken naar oplossingen voor deze problemen. Deze ontmoeting, dag na dag, met de sociale werkelijkheid heeft ons een kennis van deze sociale feitelijkheid bijgebracht, een kennis die op zulk een totaal-persoonlijke ervaring berust, dat niemand ons het bezit van deze ervaringskennis nog kan betwisten. Het is normaal dat een bedrijfsleider, na dertig jaar leiding van een bedrijf, niet geloven kan dat sociologen, na één jaar onderzoek, hem nog wat nieuws kunnen bieden.

Trouwens, hanteert de sociologie niet grotendeels dezelfde begrippen als de ervaringsmens die het over de hem omringende sociale werkelijkheid heeft?

Gezin, stad, groep, stand, sociale klasse en zovele andere begrippen behoren tot onze gewone woordenschat en duiden in het dagelijks verkeer blijkbaar op door iedereen welbegrepen realiteiten. Is de vraag: „wat is sociologie?” dan toch gewettigd?

Maar ook in deze trant gesteld, blijkt de vraag rethorisch te zijn. De sociologie ligt niet zomaar in de verlengde van de ervaringskennis. Toch is deze ervaringskennis waardevol, noodzakelijk, ja onvervangbaar. Empirische sociologie en sociale wijsbegeerte zijn niet denkbaar zonder het ervaringsgegeven. Trouwens, onderlijnde niet reeds St. Thomas het belang van de „cognitio per modum connaturalitatis”? De wijze van kennen en oordelen over de sociale werkelijkheid vanuit mijn eigen dagelijkse ontmoeting ermede, is een waarachtig kennen: een vatten van waarheid. Het motief echter van dit soort waarheidsoordeel ligt niet in de klaarlijkheid van het gekende voorwerp. Toch bereik ik daarin de waarheid, omdat ik het object zie en waardeer als een goed voor mijn streven(1), „verum accipitur propter bonitatem, non propter veritatem ipsam”. Ik bereik de waarheid als geïmpliceerd in een rechtgeaarde strevingsdynamiek.

Aan deze ervaringskennis mogen wij dus niet licht voorbijgaan. Dit geldt wellicht meest nog voor de beoefenaars van de empirische wetenschappen, die het resultaat van hun rationeel inzicht soms al te vlot boven de ervaring stellen van hen, die affectief vergroeid zijn met een bepaald object (2) en zodoende hierover een reëel en connatureel kennen bezitten, dat vaak rijker en zekerder is, dan de „cognitio per modum scientiae”. Welnu, ook de sociologie hoort thuis binnen deze laatste wijze van kennen, de wetenschappelijke.

kennen

Maar waarom dan deze wetenschappelijke kennis van het sociale? St. Thomas, en de wijsgeren in het algemeen, antwoorden als volgt: de natuur van het intellect is van die aard dat het niet tevreden kan zijn met het „verum in bono”, het wil het „verum ut verum” kennen, de waarheidswaarde van de waarheid.

De ervaring zelf bevestigt ten stelligste dit wijsgerig inzicht. Wanneer practici gemeenschappelijk zoeken naar een oplossing van een bepaald sociaal probleem, stellen zij steeds weer vast dat zij vanuit hun respectievelijke ervaringskennis niet tot een gemeenschappelijk resultaat komen. Ieder blijft overtuigd dat zijn ervaring, en dus zijn zienswijze op het probleem, de juiste is. Blijkbaar is de verworven kennis niet mededeelbaar noch verificeerbaar. Waar dus een gemeenschappelijk inzicht vereist is voor een bepaalde menselijke activiteit, dringt het rationele, objectieve, ja wetenschappelijke kennen, juist omdat deze kennis wel overgedragen en vóór het openbare forum bewezen kan worden, zich als vanzelf op. Daarom heeft ook ten aanzien van de sociale werkelijkheid de mens behoefte aan een wetenschappelijk verantwoorde wijze van kennen.

kennen
Sociaal mens
kennis is
niet mede
deelbaar

U zult het mij niet ten kwade duiden, als ik voorbijga aan vele epistemologische problemen, opgeroepen door dit wetenschappelijke kennen en weten. Om misverstand te voorkomen moet toch even worden vermeld, dat wij ons in deze „cognitio per modum scientiae” op het standpunt stellen van het kritische realisme.

Het reële, dus ook de sociale werkelijkheid, openbaart zich aan mijn kennend intellect zowel in zijn grondige eenheid, zoals deze is gegeven in het fundamentele zijnsidee, als in zijn sterke verscheidenheid (3), zoals deze wordt ervaren in de directe waarneming. Hieruit resulteert onmiddellijk de noodzakelijkheid, ook in de studie van de sociale werkelijkheid, een fundamenteel onderscheid te maken tussen de empirische sociologie enerzijds, kortweg sociologie genoemd, een wetenschap die streeft naar een objectief kennen van de sociale complexiteit, en de sociale wijsbegeerte anderzijds, in Nederland ook wel eens wijsgerige

verder
11
sociologie genoemd, een wetenschap die streeft naar een ontologisch inzicht in dezelfde werkelijkheid.

beperk
Beperk
Sociologie is dus een positieve, een empirische wetenschap. Dergelijke kennis van de sociale realiteit, een kennis derhalve die geen betrekking heeft op het metaphysische, maar in het onmiddellijk waarneembare haar eigen beperking vindt, kan niet de totaal-werkelijkheid tot studievoorwerp hebben. Het wetenschappelijke kennen van de verscheidenheid in het waarneembare kan enkel betrekking hebben op de systematisatie – binnen een aangepast begrippenapparaat – van de menigvuldige aspecten waaronder de totale realiteit zich aan ons voordoet. Alleen via formele abstracties kan bijgevolg een empirische wetenschap de realiteit kennen.

Beperk
Een bepaald veld van kennen, een stuk werkelijkheid, kortom een materieel object, zoals dit wordt gekend vanuit de geëngageerde ervaringskennis, kan uit zichzelf de natuur en de limites van een empirische wetenschap niet bepalen. Het eigen karakter en de structurele samenhang van een empirische wetenschap kunnen alleen omschreven worden vanuit een formeel beschouwingsopzicht: vanuit het formele object, want alleen de precisering van het formele beschouwingsopzicht in het materiële object maakt een fundering van een verantwoorde, wetenschappelijke benadering en van geëigende onderzoeksmethodes mogelijk(4).

Beperk
Ten aanzien van deze totale ervaringskennis vertoont de intellectuele benadering van de empirische wetenschappen derhalve een negatief aspect; wij zouden dit kunnen omschrijven als een soort dematerialisatie(5). Dit betekent echter niet, dat deze formele abstracties, welke ons een bepaald deel of een bepaald opzicht van de realiteit laten kennen, een vervalsing van de werkelijkheid te zien geven. Deze formele abstracties blijven een trouwe weergave van waarneembare delen of aspecten van een gegeven realiteit. Natuurlijk mogen deze abstracties nooit worden beschouwd als een weergave van de totale realiteit, evenmin mag de totale realiteit gelijkgeschakeld of vereenzelvigd worden met de som van de onderscheiden formele abstracties die op een materieel object betrekking hebben. M.a.w. een totale kennis van de realiteit *mens* wordt niet geboren uit een som van de formele abstracties der empirische mens-wetenschappen.

Het behoeft wellicht geen betoog, dat vele bepalingen van de sociologie, zoals deze vroeger en nog vandaag in de handboeken zijn te vinden, niet van deze kentheoretische principes uitgaan. Toch menen wij, dat een bepaling van de sociologie enkel vanuit een afbakening van het materiële object en het formele beschouwingsopzicht verantwoord kan worden gegeven.

Het ligt voor de hand dat wij bij het bepalen van het materieel object der sociologie moeten teruggrijpen naar de algemene ervaringskennis die wij bezitten van de ons omringende wereld, wij moeten teruggrijpen naar onze ervaringen bij het samenzijn met andere mensen. „La décourverte du sens vrai des rapports sociaux par la sociologie”, schrijft Prof. De Waelhens, „ne peut tout de même se former que par analogie ou par contraste avec l'expérience des rapports sociaux que nous avons vécus, faute de quoi nous ne saurions même pas de quoi parle la science que nous étudions” (6).

Veel is er reeds geschreven over dit object van de sociologie. Vele auteurs beperken zich tot een objectbepaling binnen een zuiver materiële, door hen ook wel eens genoemd reële dimensie. De sociologie bestudeert dan de „maatschappij”, „groepen”, „instituties”, „organisaties”, „de mensen onder elkaar” of nog „de relaties tussen de groepen”, „sociale processen”, „sociale fenomenen”, sociale feiten” (7).

Een systematisch overzicht van definities wil ik U besparen, aangezien het overduidelijk blijkt dat de sociologie „de sociale werkelijkheid” als materieel voorwerp heeft.

Dat het in de sociologie bovendien om de mens gaat, is ook vanzelfsprekend; maar vraag is: welke menselijke realiteit valt er onder het begrip „maatschappelijke werkelijkheid”?

Het eerste gegeven van mijn waarnemende ervaring is niet de mens, maar wel „mensen”, mensen die onderling bepaalde contacten leggen, contacten die blijikbaar voor deze mensen een betekenis hebben. Dit zinnvolle contact, of zoals P. A. Sorokin het noemt de „meaningful interaction”, tussen twee of meerdere mensen, bevat in zich de elementen van het „sociale feit”, d.w.z.: 1. meerderē mensen zijn aanwezig, 2. deze mensen nemen via bepaalde symbolen en volgens bepaalde regels met elkaar contact op, en 3. in deze contactname vindt een waardeoverdracht plaats. Het sociale feit is dus eigenlijk tegelijkertijd sociale actie.

Wat wij nu als sociale werkelijkheid aanduiden, als zinnvolle wisselwerking dus, heeft in feite betrekking op alle mensen. Tevens leert de ervaring ons, dat er vele soorten van zulke contacten zijn: de sociale werkelijkheid als materieel object der sociologie verschijnt ons dan ook als een zeer complex gegeven, dat wij, vanuit onze eigen ontmoeting ermede, niet meer kunnen overzien.

Wat echter wel duidelijk uit de analyse van het elementaire sociale feit naar voren komt is het onderscheid dat kan gemaakt worden tussen de structuur van de sociale relatie als zodanig enerzijds – ik moge U slechts herinneren aan alle mogelijke soorten van grote en kleine

groepen – en anderzijds de waarden die het zinvolle object van deze relatie uitmaken, hetgeen wij voorlopig als cultuur zullen aanduiden.

Het behoeft geen betoog, dat de sociologie het aldus omschreven materieel object met vele andere sociale wetenschappen moet delen, ik denk b.v. aan het Recht, de Economie, de Sociale Psychologie.

Vertoont nu deze sociale werkelijkheid zulk een algemeen maar bepaald kenmerk dat het alleen kan gekend worden via de formele abstractie en de eigen methodiek van een aparte wetenschap, die wij dan de sociologie noemen? En zo ja, hoe moet dit formeel object dan verder worden omschreven?

De moeilijkheden die zich stellen bij het afbakenen van het formele object ener empirische wetenschap zijn tot op zekere hoogte onoverkomelijk vanwege de „cercle vicieux” waarin wij ons hier bevinden: enerzijds tracht de sociologie via het systematisch onderzoek, via inductie dus, te komen tot zulke formele abstracties dat een steeds beter inzicht wordt verkregen in het algemeen formeel object en in de deelaspecten ervan, maar anderzijds dient toch te worden gestart met een definitie van het formele object, want hoe zou men anders weten wat men nu precies gaat onderzoeken? Vormt deze kringredenering op zichzelf reeds een bewijs voor het beperkt karakter van het empirisch kennen, het heeft ook tot gevolg, dat de wetenschappelijke definitie van het formele object, althans waar het een jonge wetenschap als de sociologie betreft, slechts een hypothetische waarde heeft. Toch kan een formele bezinning op eigen ervaringskennis, getoetst aan de resultaten van andere empirische mens-wetenschappen, een veilige basis bieden voor deze definitie van het formele object der sociologie. De geschiedenis der wetenschappen in het algemeen, en van de sociologie in het bijzonder, bevestigt trouwens volledig deze stelling.

In hun bestendigheid en verscheidenheid vertonen de zinvolle intermenselijke contacten een gemeenschappelijk kenmerk, dat wij ongeveer als volgt kunnen omschrijven: in de sociale werkelijkheid onderkennen wij een bepaald opzicht, dat de gestalte vertoont van een anoniem gegeven, een soort geobjectiveerde realiteit welke losstaat van mijzelf en van de andere mensen, die daarvan nochtans de dragers zijn. Dit bepaalde aspect bezit een sterke bestendigheid of gestructureerdheid en is als zodanig in zijn geheel niet te herleiden tot de bewuste belevingen van de individuen, die erbij betrokken zijn. Dit bestendige of gestructureerde karakter houdt in, dat de sociale werkelijkheid onder dit opzicht „extérieur à l'individu” (8) is, zoals althans onder dit opzicht E. Durkheim het juist uitdrukte, en dat hierdoor diezelfde

werkelijkheid „une puissance impérative et coercitive” (9) bezit. De sociologie bestudeert de sociale werkelijkheid als anoniem gestructureerd gegeven dat een „*contrainte sociale*” uitoefent op het bewustzijn en de gedragingen van de mensen.

Deze omschrijving van het formele object van de sociologie dient verder genuanceerd en wetenschappelijker geformuleerd te worden: het is de taak van de sociologische theorie een daartoe geëigend begrippenapparaat uit te bouwen, waardoor dan meteen de toetsing dezer hypothesen in haar deelaspecten via het onderzoek ook mogelijk wordt.

Maar beter wellicht dan het sociologisch jargon, kunnen enkele voorbeelden verduidelijken wat met het zoëven omschreven formele object wordt bedoeld.

Een bepaald beroep laat voor het individu een brede ruimte vrij voor persoonlijke creatieve beleving. Mag deze ontmoeting: mens-beroep, binnen het vlak der empirische wetenschappen een studiekluif zijn voor de psycholoog (getuige b.v. de beroepsoriëntering), de sociologie van haar kant zal in deze ontmoeting wijzen op het beroep als sociale realiteit. De sociologie, hierbij de begrippen *status* en *rol* hanterend, ziet het beroep dan als een gegevenheid, die losstaat van mijn persoonlijke beleving. Een bepaald beroep verschijnt dan als een geheel van regels, normen en verwachtingen, die „ergens” in de maatschappij bepaald liggen en waaraan ik persoonlijk niets kan veranderen.

Bewust en onbewust word ik in mijn gedragingen door dit aspect bepaald; de „*contrainte sociale*” wordt, met instemming of niet, ondergaan. Ik kan niet loochenen dat een beroep mij ook onder dit gestructureerd aspect als een dwingend gegeven verschijnt.

Of wij bekwaam zijn of niet in de uitoefening van ons beroep, steeds krijgen wij vanuit dit beroep een bepaald sociaal *prestige* in en door de maatschappij toegemeten. Wie heeft deze prestigeschaal uitgevonden en gefundeerd?

In onze spontane, dagelijkse ervaring werken wij soms met hetzelfde patroon: bij een eerste kennismaking informeren wij naar de onderscheiden posities van de onbekenden, en dit volstaat ons om het *spel* te spelen. Alleen bij meer frequent contact zullen wij ons in 's mans persoonlijke eigenschappen interesseren. Het sociale feit als gestructureerd gegeven helpt mij in het leggen van contacten met anderen. Soms voel ik het als een dwang en dan wordt het mij een ergerlijk feit.

Op dezelfde wijze vinden wij in de maatschappij, in dit zo complexe samenzijn van mensen, kleine en grote, eenvoudige en ingewikkelde

Sociaal
mechanisme

zelfmoorden binnen genoemde categorieën te voorspellen – sta ik ook voor een aspect van dit verschijnsel waaraan ik niet zonder meer kan voorbijgaan. In dergelijke gevallen gaat het inderdaad, gesteld natuurlijk een verantwoord onderzoek, om meer dan zuiver empiriometrische veralgemeningen; deze aspecten zijn reëel en vragen om een geëigende zinvolle verklaring.

Met voorbeelden zouden wij eindeloos kunnen doorgaan. Waar het sociale contact groeit tot een bestendige structuur, vertoont het steeds dit eigen formele aspect, dat reëel wordt waargenomen, maar van die aard is, dat het ter verheldering om een geëigend wetenschappelijke benadering vraagt.

Bij ervaring weet de socioloog hoe moeilijk het is zich deze apart sociologische kijk eigen te maken. Waar wij in onze dagelijkse ervaring dit aspect van de sociale werkelijkheid bewust ontmoeten, staan wij persoonlijk in een bepaalde verbijzonderde situatie, waarin onze positieve of negatieve waarde-oordelen reeds verdisconteerd liggen, en nemen wij geen afstand tegenover het bijzondere van het geval, waardoor het ons pas mogelijk zou worden een structuur te onderkennen. De wetenschappelijke studie echter van het sociale feit als sociaal feit vraagt dat wij ons zouden losmaken van dit persoonlijke standpunt, en deze realiteit als een gegeven, als een structuur zouden bekijken. Durkheim zei: „il faut étudier les faits sociaux comme des choses”, dus juist onder het aspect van „gegevenheid” die de mensen mede bepaalt. Hierdoor o.m. is de sociologie onderscheiden van de sociale psychologie.

De opdracht van de sociologie, naast deze der andere empirische menswetenschappen, is dus de studie van de maatschappelijke werkelijkheid als maatschappelijke werkelijkheid, bijgevolg juist in zoverre de „meaningful interaction” in haar sociale en culturele structurelementen een gegevenheid is. Als zodanig mag de culturele structuur de socioloog slechts in haar sociaal-zijn interesseren, d.w.z. in zoverre zij op de sociale structuur, de structuren der zinvolle wisselwerking, betrokken wordt. De studie van de inhoudelijke waarden, onder welk aspect ook, van het cultuurgegeven behoort tot andere wetenschappen. Alleen door de culturele structuur steeds binnen elke sociale structuur te betrekken, beiden juist in hun gestructureerde ontwikkeling, kan de sociologische verklaring zinvol worden genoemd.

Sociologie blijft derhalve niet alleen stilstaan bij een studie van het interactie-proces onder al zijn mogelijke vormen. Neen, juist wegens de gebondenheid van de sociale en de culturele structuur in het maat-

x het sociale systeem
 = een
 sociaal-
 culturele
 structuur
 F. Propp
 interactie
 moet
 bepaald
 over
 sociale
 systemen
 (kennis
 status
 rol

sociologische
 categorieën

x kennis over de
 samenleving te slagen -
 cultureel - wetenschappelijk
 onderzoek, om de sociale
 structuren te begrijpen

geheel v.
 vermaakt, v.
 niet omgekeerd
 reacties e.
 pluk

41 Er zijn
 in de inter-
 actie
 alleen
 verlaand
 X

schappelijk gegeven, moet de sociologie binnen deze totale sociale systemen op zoek gaan naar haar eigen formele aspect; alle cultuurwaarden, materiële en niet materiële, van de eenvoudigste gewoonten tot de godsdienstige waarden toe, zijn zodoende object van de sociologie in de mate men daarin de sociale structuur als het eigen beschouwingsopzicht neemt.

Het moge U duidelijk zijn geworden hoe alleen een verder uitbouwen van een geëigend begrippenapparaat en theorie, getoetst aan het onderzoek, dit formele object van de sociologie kan verduidelijken.

Vele van de in de sociologie gehanteerde begrippen zijn uiteraard aan het dagelijks spraakgebruik, soms ook wel aan andere mens-wetenschappen ontleend. Onnodig hier een waarschuwende vinger te verheffen: het woord is hetzelfde, de betekenisinhoud is anders. Definities ontwerpen die aansluiten bij het sociologisch formele standpunt is een van de eerste taken der sociologische theorie. Uiteraard moet zulke begripsdefinitie in waarneembare termen uitgedrukt worden en dus verwijzen naar deze observeerbare aspecten van de sociale realiteit, die de socioloog moeten interesseren. Dit vertalen van een begrip, binnen eigen formele benadering, in waarneembare indices, noemt men in het sociologisch jargon het operationaliseren van het begrip. Alleen een rigoureuze begrippenconstructie maakt het onderzoek, bedoeld als toetsing der theorie, mogelijk.

Waar de sociologische begrippen niet naar de onmiddellijk waarneembare realiteit, maar naar bepaalde deelaspecten van het eigen formele standpunt verwijzen, moet de sociologie wel tot de constructie van nieuwe begrippen overgaan, zoals bijvoorbeeld: status, rol, anomie, referentiegroep, stratificatie enz.

Men neemt de socioloog dit eigen begrippenapparaat vaak kwalijk. Niet zozeer omdat deze begrippen taalkundig meestal onfraai zijn, maar veeleer omdat men dan de socioloog niet meer begrijpen kan. Nochtans ken ik geen enkele wetenschap, die niet hetzelfde doet. De bezwaren komen dus waarschijnlijk voort uit een verkeerde gangbare definitie van de sociologie zelf.

Inzoverre deze begrippen verwijzen naar de sociologisch relevante aspecten van de realiteit, is de verdere theorieconstructie gericht op een ordening van deze realiteit binnen het eigen formele standpunt.

Zoals reeds werd gezegd blijft de sociologische theorie noodzakelijkerwijs onder vele aspecten een a-priori-constructie met hypothetische waarde. Gevolg hiervan is, dat in dit vlak nog niet de eenheid van denken aanwezig is die wij wel zouden wensen, ofschoon sedert de laatste oorlog een enorme vooruitgang werd geboekt.

Alleen een voortschrijdende toetsing van de bestaande theorieën aan het research zal in deze steeds meer eenvormigheid in het leven roepen. Want uit dit betoog moge wel duidelijk zijn geworden, dat alleen het systematisch onderzoek de bron van een steeds groeiend sociologisch inzicht kan zijn.

Ofschoon het hier niet de plaats is om een onderzoektechnisch betoog op te zeggen, moge ik toch even stilstaan bij enkele aspecten ervan. Aangezien theorie en onderzoek noodzakelijkerwijs op elkaar zijn aangewezen en de resultaten van het onderzoek corrigerend of aanvullend moeten zijn ten aanzien van de theorie, is een sociologische enquête zonder goede hypothese gewoon ondenkbaar. Dit lijkt wellicht een ietwat overbodige opmerking, maar menig onderzoek op sociaal terrein, dat als sociologisch onderzoek wordt aangemeld, wordt zonder enige verantwoorde hypothese opgezet. Blijkbaar geloven zeer velen nog, dat het geheel van bepaalde onderzoekstechnieken, die bij het sociologisch onderzoek algemeen voorkomen, volstaat om van een sociologisch onderzoek te mogen gewagen. Alsof het gebruik van bepaalde onderzoekstechnieken alleen zou volstaan om een wetenschap te definiëren. Trouwens, de meeste empirische mens-wetenschappen kennen *grosso modo* dezelfde technieken van waarneming. Evenwel, juist vanwege het eigen formele object zullen niet enkel de gemeenschappelijke technieken bepaalde wijzigingen ondergaan, maar zal bovendien vooral de inhoud van de waar te nemen realiteiten grondig verschillen.

Aangezien de sociologie de sociale werkelijkheid benadert als een gestructureerd gegeven, zal de sociologische waarneming, naast de noodzakelijke beschrijvingen van de verschijnselen, op zoek gaan naar de zinvolle regelmaat, die binnen een gegeven sociaal systeem kan gevonden worden in de onderlinge verhouding van de sociale en de culturele structuur. Zodoende kan het sociologisch onderzoek niet stilstaan bij een zuiver empirio-mathematische observatie, maar moet in het kader van de eigen sociologische verklaring tot een meer kwalitatieve interpretatie en tot een begrijpen van het objectief waargenomene doordringen. Met dit laatste bedoelen wij geenszins de „verstehende” methode, opgevat als vage fenomenologie of subjectieve introspectie. Zò opgevat is er voor het „Verstehen” in de sociologie geen plaats. Het begrijpen van het sociale verschijnsel als zodanig kan binnen de empirische sociologie alleen betrekking hebben op de ontmoeting van de sociale en de culturele structuur. Men zou kunnen zeggen, dat in het onderzoek, via één representatieve steekproef binnen genoemd

sociaal systeem, dit sociologisch begrijpen in zekere zin een collectief en daardoor ook objectiverend „Verstehen” wordt.

Er zijn nog vele andere methodologische vragen die het sociologisch onderzoek oproept. Wat betekent het, als een sociologisch onderzoek spreekt van regelmaat, sociale wetten, functionele analyse, causaliteit, bepalende factoren, enz.?

Vele van deze vragen kan de socioloog alléén niet beantwoorden, want zij hebben in laatste instantie betrekking op het probleem van de realiteitswaarde van de aldus verzamelde sociologische kennis. Een andere belangrijke vraag die met dit laatste onmiddellijk verband houdt, is de vraag naar de bruikbaarheid en het nut van deze empirische sociologie.

Ik moge nog even bij deze vragen stilstaan. De kentheoretische analyse van onze ervaringskennis in betrekking tot de sociale werkelijkheid maakte het mogelijk de empirische wetenschap *sociologie* nader te definiëren aan de hand van haar eigen materieel en formeel object. Een ietwat resumerende definitie van de sociologie zou dan ongeveer als volgt kunnen luiden: sociologie is de positieve studie of wetenschap van de sociale werkelijkheid als sociaal systeem dit laatste dan bepaald als een bestendige dynamische betrokkenheid op elkaar van de sociale en de culturele structuur.

Om haar zuiver empirisch karakter kan de sociologie alleen betrekking hebben op data, die waarneembaar zijn en karakteristieken vertonen die binnen een geheel van formele abstracties systematiseerbaar zijn.

Het is dus zonder meer duidelijk, dat deze empirische kennis volkomen onderscheiden moet worden van een wijsgerige bezinning op de sociale werkelijkheid.

Meer nog, zoals Prof. Strasser in zijn werk over „De ziel in de metafysische en empirische psychologie” duidelijk aantoon, verschillen beide wetenschappen niet enkel naar de methode, maar ook ten aanzien van het „wat” dat gekend wordt (10).

De wijsbegeerte moet ons niet alleen te hulp komen in de fundering van onze kentheoretische assumpties, zij heeft ook het recht en de plicht de verworven empirische kennis, zoals zij in de sociologische theorie wordt geformuleerd, critisch te beoordelen in het licht van de metafysische beschouwingswijze.

De fundamentele ordening en verklaring van de in de sociologie gebruikelijke basisbegrippen kunnen alleen verwacht worden vanuit een wijsbegeerte die ons leert wat werkelijkheid is. De realiteitswaarde van

de sociologische kennis kan enkel bepaald worden vanuit een metaphysica van het zijnde (11).

„Tout ce qu'étudie la science positive", aldus Prof. De Waelhens, „est en vérité un abstrait et n'„existe" pas tel quel au sens plein de ce mot... On dira donc que la science connaît une réalité vraie, mais ne la connaît que sous une formalité qui n'est pas réalisée telle quelle" (12); „... toute saisie de faits ne devient significative que par son insertion à une perspective qui les dépasse et n'est possible que sur le fondement d'une ontologie, que le savant n'a pas nécessairement le devoir d'expliquer, mais qu'il est fatalement contraint de supposer" (13). Hieruit blijkt voldoende de noodzakelijkheid van een sociale wijsbegeerte, die niet alleen kentheoretisch strikt moet worden onderscheiden van de empirische sociologie, maar bovenal noodzakelijk is om de sociologische kennis naar haar meest fundamentele, n.l. ontologische waarde, te beoordelen.

Toch blijft de door de empirische sociologie gesystematiseerde kennis, binnen de dimensie der waarnemende ontmoeting, er niet minder reëel om: onze ontmoeting met de *contrainte sociale* wijst op de realiteit van dit algemene aspect der sociale werkelijkheid. In deze orde der feitelijke ontmoeting, zeker daar waar op de sociale werkelijkheid de facto zal moeten worden ingewerkt, zal het uiterst waardevol zijn over een systematische kennis van dit aspect der totale intermenselijke realiteit te kunnen beschikken.

Binnen deze empirische dimensie vertoont de werkelijkheid ook nog andere aspecten, gesystematiseerd door andere empirische wetenschappen. Deze „interdisciplinary approach" van de intermenselijke realiteit is niet alleen nuttig als mededeelbare en verifieerbare kennis, maar onontbeerlijk voor hem, die op efficiënte wijze op deze werkelijkheid wil inwerken.

Nooit echter zal een empirisch totaal-kennen van de sociale realiteit mijn actie op deze realiteit volledig kunnen funderen. Deze aldus gekende realiteit vraagt om een wijsgerige bezinning op haar ontologisch statuut; alleen binnen deze dimensie kan ik de meer fundamentele principes van mijn handelen kennen en motiveren.

Misschien is dit alles zonder meer duidelijk; met het positivisme hebben wij reeds lang afgerekend. En toch blijft het een reëel probleem. Onze steeds complexer wordende maatschappijordening vraagt om een meer systematisch inzicht in de sociale werkelijkheid. In toenemende mate wordt het beleid bepaald door rapporten van sociologisch en ander gelijksoortig onderzoek. Wij zien hoe vaak op een volkomen

*Sociale
is
een aspect*

critiekloze wijze op de in het rapport gegeven adviezen wordt ingegaan en dat beleidsinstanties blijk geven niet steeds te beschikken over voldoende inzicht om de resultaten van deze empirische studies op hun juiste waarde te beoordelen – en dan bedoel ik hier niet zozeer de beoordeling van hun wetenschappelijke waarde, als wel een juiste waardering van het aldus verworven inzicht in het licht van de te nemen beslissingen. Ik wens hier de aandacht te trekken op een soort verkapt positivisme, dat zich in een verkeerde overwaardering van de empirische wetenschappen schijnt te manifesteren. Maar anderzijds vinden wij ook bij zeer velen een lukrake verwerping van elk systematisch onderzoek, zij kleven alleen het geloof in de eigen ervaring aan.

Deze beide extreme houdingen van de leek t.a.v. de resultaten van het empirisch onderzoek vinden voor een deel wellicht hun verklaring in het feit, dat ook de onderzoeker zelf niet steeds de materiële en formele limites van zijn wetenschap schijnt te kennen, wanneer hij in het onderzoek met een z.g. sociaal probleem wordt geconfronteerd en men van hem een bijdrage tot zijn oplossing verwacht.

Maar ook de opdrachtgever gaat niet vrij uit. Als deze laatste fondsen voor een onderzoek beschikbaar stelt, is dit meestal niet uit wetenschappelijke interesse, maar wel omdat hij van een dergelijk onderzoek de oplossing van zijn problemen verwacht, van problemen die vaak niet eens in een klaar omschreven opdracht worden geformuleerd.

Toch meen ik, vooral voor dit overschatten van de zich snel ontwikkelende positieve mens-wetenschappen door beleidsinstanties, ook een verklaring te moeten vinden in een tekort aan wijsgerige bezinning op de in deze wetenschappen toch reeds gsystematiseerde kennis.

Want wel niemand zal betwisten, dat een totaal-wetenschappelijk kennen van de sociale werkelijkheid slechts mogelijk is via een empirische en een wijsgerige benadering.

*Hoogwaardige Excellenties,
Heren Bestuurderen van de Sint-Radboudstichting en
Mijne Heren Curatoren,*

Voor het uitzonderlijke vertrouwen dat Gij door mijn benoeming aan deze Universiteit in mij hebt gesteld moge Ik U oprecht dank zeggen.

Veel meer nog wil ik U mijn dank betuigen voor Uw raad en daadwerkelijke steun bij de oprichting en de verdere uitbouw van het sociologisch instituut, zonder hetwelk een volwaardig onderwijs in de empirische sociologie inderdaad ondenkbaar is.

Ik hoop dit vertrouwen niet te beschamen.

Mijne Dames en Heren Professoren, Lectoren en Docenten,

Reeds mocht ik ervaren hoe goed het is, ook voor een Zuidnederlander, Uw collega te zijn. Ik dank U voor dit vriendelijk onthaal en vind erin de beste waarborg voor onze samenwerking in de toekomst.

Hooggeleerde van Boxtel,

Speciaal gaat vandaag mijn dank naar U. Uit mijn betoog mocht blijken hoe ik over de ontmoeting van de empirische en wijsgerige sociologie denk. Uit ervaring weet ik dat Gij niet alleen deze mening deelt, maar ze ook steeds in raad en daad realiseert. Ik hoop voor U ook steeds een goed collega proximus te zijn.

Hooggeleerde Oldendorff,

Van U nam ik de spreekwoordelijke onmogelijke taak over en mocht op deze wijze ervaren dat spreekwoorden tóch meer dan woorden zijn. Ik stel er prijs op, U hier oprecht te danken voor de wijze waarop Gij mij in deze taak hebt ingeleid.

Hooggeleerde de Bie,

Steeds zal ik met erkentelijkheid terugdenken aan de jaren dat ik mij onder Uw leiding mocht bekwamen in de sociologie.

Weledelgeleerde Brackel, van Hoof, Jonker en Thurlings,

Rijk genuanceerd zijn de gevoelens van een pas benoemd docent bij de eerste ontmoeting met zijn nieuwe taak, vooral wanneer dan ook nog blijkt dat reeds een volwaardig wetenschappelijke staf aanwezig is. Vandaag echter weet ik wat deze ontmoeting met U voor mij heeft betekend. Voor dit alles ben ik U erkentelijk. Ik durf te hopen dat de samenwerking met U en de overige stafleden van het sociologisch instituut in de toekomst zal blijven wat ze vandaag is, want zonder deze medewerking voel ik mij voor een onmogelijke opgave geplaatst.

Dames en Heren Studenten,

Mijn contacten met U zijn, vanwege de opzet van de studie in de empirische sociologie, zeer frequent te noemen. Als sociologen kent Gij uiteraard de status- en rolimplicaties van deze contacten. Toch zal het steeds mijn streven zijn voor U niet alleen een homo sociologicus te zijn.

U, Moeder en Vader, dank ik om alles.

Ik dank U voor Uw aandacht.

AANTEKENINGEN

(1) J. Nota, „Max Scheler. Een worstelen om het wezen van den mens”. Het Spectrum, Utrecht - Brussel, 1947, p. 177.

(2) J. Nota, o.c., p. 176.

(3) F. van Steenberghe, „Epistemologie”, Leuvense Universitaire Uitgaven, Leuven, 1954, p. 256.

(4) P. H. van Laer, „The philosophy of science” (Duquesnes Studies, Philosophical Series, no. 6) Duquesnes University, Pittsburgh, 1956, p. 44.

(5) P. H. van Laer, o.c., p. 21.

(6) A. De Waelhens, „Existence et signification”. Nauwelaerts, Louvain, 1958, p. 240.

(7) P. H. Furfey, „The scope and method of sociology”. Harper, New-York, 1953, p. 134.

(8) E. Durkheim, „Les règles de la méthode sociologique”. 11e ed., Presses Universitaires de France, Paris, 1950, p. 5.

(9) E. Durkheim, o.c., p. 4.

(10) S. Strasser, „The soul in Metaphysical and Empirical Psychology” (Duquesnes Studies, Philosophical Series, no. 7) Desquesnes University, Pittsburgh, 1957, p. 142.

(11) S. Strasser, o.c., p. 1.

(12) A. De Waelhens, o.c., p. 109.

(13) A. De Waelhens, o.c., p. 239.

